Peruspalvelut, oikeusturva ja luvat
Lapin aluehallintovirasto

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Asia HE 197/2022
Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi

Kirjallinen lausunto

Lapin aluehallintoviraston antamaa lausuntoa on valmisteltu yhteistyössä muiden aluehallintovirastojen kanssa. Lausunnossa otetaan kantaa lähinnä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisiin palveluihin sekä päihdehuoltolain mukaiseen tahdosta riippumattomaan hoitoon.

Yleistä

Aluehallintovirastojen valvontahavaintojen perusteella keskeiset haasteet mielenterveys- ja päihdepalveluissa ovat liittyneet palveluiden saatavuuteen, asiakkaiden ja potilaiden oikeuksien toteutumiseen sekä henkilöstön riittävyyteen. Henkilöiden, joilla on päihde- ja riippuvuusongelmia, on ollut vaikeuksia saada tarvitsemiaan mielenterveyspalveluita. He ovat myös kokeneet syrjintää sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.

Päihde- ja riippuvuuspalveluiden järjestäminen ja tuottaminen on Suomessa ollut hyvin pirstaleista. Sama palvelu on organisaatiosta riippuen voitu järjestää sosiaalihuollon tai terveydenhuollon palveluna. Asiakkaat ja potilaat eivät ole olleet yhdenvertaisessa asemassa tuen ja hoidon saamisessa. Nyt ehdotetuilla muutoksilla pyritään vaikuttamaan osaan näistä epäkohdista.

Aluehallintovirasto pitää kannatettavana ehdotettua mielenterveys- ja päihdelainsäädännön uudistamista siten, että kyseistä palveluista säädetään jatkossa sosiaalihuollon palvelujen osalta sosiaalihuoltolaissa ja terveyden- ja sairaanhoidon osalta terveydenhuoltolaissa.

Sosiaalihuoltolaissa käytetään termejä mielenterveystyö sekä päihde- ja riippuvuustyö, ja terveydenhuoltolaissa termejä mielenterveyden hoito sekä päihde- ja riippuvuushoito. Termit ovat selkeitä ja kuvaavat sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden erilaista luonnetta. Myös muiden kuin päihteisiin liittyvien riippuvuuksien tuominen mukaan lainsäädäntöön on tärkeää.

Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut

Hallituksen esityksessä sosiaalihuoltolain 2 a §:n 1 momentissa ja terveydenhuoltolain 8 a § 1 momentissa määritellään sote-yhteisistä palveluista samansisältöisesti. Kummankin pykälän perusteluteksteissä avataan lsäännösten sisältöä tarkemmin. Säännöksissä kiinnitetään huomiota palvelujen sujuvuuden varmistamiseen ja moniammatilliseen yhteistyöhön, jota tarvitaan asiakas- ja potilaskeskeisten palvelujen suunnittelemiseksi.

Esityksen mukaan palvelu olisi aina valittava asiakkaan ja potilaan edun ja tarpeen mukaisesti ja sovellettava sosiaalihuollon palveluun sosiaalihuoltolakia ja sen mukaisia menettelysääntöjä ja terveydenhuollon palveluun vastaavasti terveydenhuoltolakia ja siihen liittyviä menettelysääntöjä. Valittavan lainsäädännön ja siitä seuraavat menettelytavat ratkaisisivat annetun palvelun sisältö eikä se, millaiseen toimintayksikköön annettava palvelu on hallinnollisesti organisoitu.

Aluehallintoviraston käsityksen mukaan edellä mainittu määrittely on tämän esityksen keskeisintä sisältöä, sillä se vaikuttaa suoraan asiakkaan ja potilaan asemaan. Esitetty muutos selkeyttää myös valvontaviranomaisen toimintaa.

Edellä mainittujen pykälien 2 momentin mukaan, *jos sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon palveluihin sisältyy toimintamuotoja, jotka soveltuvat molempien toimialojen käyttöön, palvelu tulee valita asiakkaan edun parhaiten turvaavalla tavalla*. Lakiesityksessä käytetään termiä *toimintamuoto*, joka uutena käsitteenä jää vaille määrittelyä. Esityksen perusteluissa käytetään esimerkkeinä lähinnä sekä sosiaali- että terveydenhuollossa käytettäväksi soveltuvia menetelmiä. Lisäksi esityksen perusteluiden mukaan kyseinen momentti mahdollistaa palveluista sopimisen alueellisesti tarkoituksenmukaisesti. Aluehallintovirasto pitää säännöksen muotoilua epäselvänä ja tulkinnanvaraisena. Se voi johtaa

nykyisten pirstaleisten ja eriarvoistavien toimintamallien säilymiseen. Hyvinvointialuilla tulisi nimenomaan pyrkiä yhdenmukaisiin palveluihin.

Jotta lain tarkoitus toteutuu, tulee sosiaali- ja terveysviranomaisten lisätä, parantaa ja koordinoida keskinäistä yhteistyötään. Vuoden 2023 alusta hyvinvointialueille siirtyy vastuu sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä. Hyvinvointialueille on myös säädetty uudessa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaissa velvollisuus sovittaa yhteen kokonaisuuksiksi asiakkaiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Jotta tämä onnistuu, vaaditaan hyvinvointialueilta hyvää johtamista sekä toimivia yhteistyörakenteita ja toimintamalleja.

Päihdehuoltolain mukainen tahdosta riippumaton hoito

Hallituksen esityksen mukaan mielenterveyslakiin ja päihdehuoltolakiin jää käytännössä pelkästään tahdosta riippumatonta hoitoa koskeva sisältö.

Päihdehuoltolaki ja -asetus ovat vuodelta 1986. Sen mukaista hoitoa väkivaltaisuuden vuoksi ei ole toteutettu vuosiin sosiaalihuollon laitoksissa. Kyseisten lainkohtien kumoaminen on aluehallintoviraston mielestä perusteltua.

Päihdehuoltolain mukaista tahdosta riippumatonta hoitoa terveysvaaran perusteella on toteutettu hyvin harvoin viime vuosina. Kyse on ensisijaisesti sairaudesta tai vammasta johtuvan hengenvaaran vuoksi sairaalassa annetusta hoidosta. Aluehallintoviraston mielestä mahdollisuus tahdosta riippumattomaan hoidon toteutukseen lain tarkoittamissa tilanteissa on perusteltu.

Tahdosta riippumattoman toteutus somaattisissa sairaaloissa ei ole ongelmatonta. Päihdehuoltolaissa ja -asetuksessa kuvatut toimintakäytännöt (1986) eivät vastaa muussa lainsäädännössä käytettyjä perusoikeuksien rajoitusedellytyksiä. Somaattista terveydenhuoltoa koskevaa muuta itsemäärämäisoikeutta rajoittavaa lainsäädäntöä ei Suomessa vielä ole. Päihdehuoltolain mukainen hoito tahdosta riippumatta koskisi vain yhtä osaa tilanteita, joissa potilaan itsemääräämisoikeuden rajoittamista somaattisessa sairaalahoidossa jouduttaisiin harkitsemaan.

Lakiesityksen mukaan edellä mainittu hoito tulee hyvinvointialueiden järjestämisvelvollisuuden piiriin, jolloin sen käyttö todennäköisesti lisääntyy. Aluehallintoviraston näkemyksen mukaan päihdehuoltolain tahdosta riippumattoman hoidon toteutusta koskeva lainsäädäntö vaatii kiireellistä päivittämistä. Samalla aluehallintovirasto korostaa rajoitustoimenpiteitä ja

itsemääräämisoikeutta koskevan (IMO) lainsäädännön kokonaisuusuudistuksen merkitystä ja kiireellisyyttä.

Nykyisen päihdehuoltolain 18 § mukaan aluehallintovirastot hyväksyvät ne toimintayksiköt, joissa tahdosta riippumatonta hoitoa voidaan toteuttaa. Aluehallintovirasto kannattaa esitystä säännöksen kumoamisesta tarpeettomana.

Sosiaalihuoltolain muutoksista

Aluehallintovirasto toteaa, että muutosten tekeminen sosiaalihuoltolakiin asiakasryhmäkohtaisesti on aiheuttanut ongelmia. Esimerkiksi aiemmin asumispalveluja, laitoshoitoa ja kotihoitoa koskevat muutokset käsiteltiin osana ikäihmisten palveluiden lakivalmistelua. Aluehallintoviraston saaman palautteen perusteella kaikille sosiaalihuollon toimijoille ei ollut selvää, että sosiaalihuoltolakiin tuolloin tehdyt muutokset koskivat myös muita sosiaalipalveluiden asiakasryhmiä.

Nyt käsittelyssä olevassa hallituksen esityksessä tehdään muutoksia sosiaalihuoltolakiin. Osa muutoksista koskee kaikkia sosiaalipalveluita, vaikka valmistelua on tehty ensisijaisesti mielenterveys- ja päihdepalveluiden näkökulmasta. Aluehallintoviraston näkemyksen mukaan nyt esitettyjen muutosten vaikutusta asiakkaiden palveluiden kokonaisuuteen ei ole riittävästi arvioitu.

Johtaja Marja-Lea Hallikainen

Aluehallintoylilääkäri Tapio Kekki

Tämä asiakirja LAAVI/1489/2022 on hyväksytty sähköisesti / Detta dokument LAAVI/1489/2022 har godkänts elektroniskt

Ratkaisija Hallikainen Marja-Lea H 13.10.2022 12:00

Esittelijä Kekki Tapio 13.10.2022 11:52